

◆ ПРОКЛЯТІ ГЕТЬМАНИ ◆

ВОЛОДИМИР
ЄШКІЛЄВ

Жаїн

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2020

1

— *Super flumina Babylonis*¹, там сиділи ми і не плакали. Ми творили подоби висот Лігурійських, — Миколай Ян Празмовський гербу Билина наклав на полотно завершальний мазок, вдоволено примружився й обвів поглядом відроги Рамачето, що заступали північний обрій.

Змоченою у скипидарі ганчіркою він ретельно, без поспіху, витер руки й зістрибнув із пласкої брили. Дав знак компаньйонові йти за ним.

Мовчки і скоро зійшли вони з гірського чола. Слуги підхопили мольберт із полотном, палітру, скриню з фарбами, панські плащі. Поспіхом рушили за молодими шляхтичами. За хвилину компанія спустилася скельною розколиною і ступила на тверду стежину.

---

¹ *Super flumina Babylonis* — над ріками Вавилонськими (лат.). З Книги Псалмів (136(137):1), де оповідає про євреїв, що опинилися у вавилонському полоні (586—539 рр. до н. е.): «Над вавилонськими ріками, там ми сиділи й ридали, як згадували Сіон».

Та звивалася між пагорбів, порослих ялівцем і деревовидним вересом, оминала згромадження каміння, відтак вела до звивистої сонячної долини. Сосни сусідили з гущиною глоду. Дерев з широкими пласкими кронами спокушали тінню. Рослинність всіх різновидів зеленого — від шартрезу до нефритового — встеляла береги річки та ближні верховини.

«Це ж напевду рай земний, уламок едемського саду», — вже вкотре за останні дні подумки узагальнив компаньйон. Захоплений краєвидом, він втратив пильність й зачепився за колючку.

— Обережніше, — Пражмовський озирнувся на трищання батисту; очі його не сміялися, але під вусами розтягнулася посмішка. — З такими втратами небезпечно являтися перед тутешнім жіноцтвом.

— Лігурійки бридяться рваними сорочками? — компаньйон оглянув свій рукав; на роздертій тканині виступила кров.

— Навпаки. Мені казали: розірваний і скривавлений одяг відзначає тут справжнього чоловіка. Може, донька трактирника нарешті помітить, що *alla locanda*¹ мешкають особи чоловічої статі.

— Я маю цим тішитися?

— До речі, було б добре, якби ти спокусив ту мишку, — посмішка не залишала губ Пражмовського. — Коли двоє молодих аристократів ігнорують місцевих красунь, у трактирників і сбирів² виникають непотрібні припущення.

— Останній раз я бачив красунь у П'ємонті.

---

¹ *Alla locanda* — на заїжджому дворі (*итал.*).

² *Сбир* — стражник.

— Не ображай лігурійок. Я знаходжу серед них типи, достойні пензля художника.

— Пензлю добре, він завжди твердий.

— Addio, desperate speranze...¹

— Я сподіваюся лише на римських спокусниць.

— Римлянки прославлені на всі сторони світу. Я щиро бажаю... — Пращмовський не завершив думку, кинув прощальний погляд на знамениту гору, додав:

— Звісно, якщо ми взагалі доберемося до Риму.

Сказавши це, він прискорив ходу. Компаньйон, котрий тепер старанно оминав кущі, не встигав за ним. Слуги дихали йому в спину, але не наважувалися на обгін.

Ще кілька поворотів й стежка вивела їх до тераси з конов'язю. За півсотні кроків від неї пролягав битий шлях — курний, білий від пилюки.

Спітнілий від травневого сонця драб сторожив тут кочу з гербовими підковами на дверцятах. Помітивши шляхтичів, він заповзвся відганяти гедзів від гнідого коника.

— Від тебе смердить, — сказав йому Пращмовський, скинув із шиї комаху й застрибнув до кочі.

Компаньйон зачекав, поки драб розгорне над сидіннями шкіряний тент й вмовстився поряд із Миколаєм. Слуги тим часом вантажили художнє приладдя на дроги, запряжені осликом.

Пращмовський краєм ока спостерігав за їхньою метушнею. Відтак витягнув з кишені пляшечку з парфумами, капнув із неї на манжету. Вусами, наче пензлем, торкнув накрохмалене мереживо, вдихнув амбре.

---

¹ *Addio, desperate speranze* — прощайте, даремні сподівання (італ.).

А за мить копняком зігнав драба з козлів й наказав молодому слугі:

— Янку, сідай на передку.

— Сподіваєшся, що від Янка тхне приємніше? — поцікавився компаньйон, завертаючи розірваний рукав за лікоть.

— Бог за свідка: не маю таких сподівань, — Миколай знов приклав мереживо до носа. — Проте, друже мій, смердючий піт з юного тіла не так ображає мій розум, як смердючий піт, котрим сочиться сорокарічна плоть. Перший сморід є свідком енергій Еросу, а другий нагадує лише про занепад матерії.

— Це уява, одна лише уява.

— Уява, друже Павче, є скарбом благородного мужа. *Fortis imaginatio general casum vinces*¹. А ще уява дарує нам надію. Ти, скажімо, уявляєш собі римських куртизанок, що ублажатимуть тебе в нетрях Вічного міста, а я — бронзову шкіру ефеба, свіжість якої не здатний зіпсувати навіть запах поту... — шляхтич послабив зав'язку на комірі. — Світ тримає нас своєю різноманітністю.

— Ти не лише вправний живописець, але й поет небуденний, — Павло Мошковський гербу Сліповрон погладив свою куцу борідку. — *Світ тримає нас різноманітністю. Delicieusement!*²

— Як повернемося, скажи це моему батькові, — Пражмовський ткнув Янка між лопаток. — *Prosto do gospody*³.

---

¹ *Fortis imaginatio general casum vinces* — сильна уява генерує подію (лат.).

² *Delicieusement* — чудово (франц.).

³ *Prosto do gospody* — прямо до двору (польск.).

Смуга старого оливкового саду відділяла заїжджий двір від дороги, прокладеної ще римськими консулами. Називали цю господу «Pio cavaliere»¹. Легенда стверджувала, що за часів хрестових походів тутешні оливи належали аристократові, що втратив здоров'я в спробах звільнення Гробу Господнього. Місцеві показували купу каміння, під яким спочив оборонець святинь. При тому вони не відали ані подробиць його подвигів, ані імені. В народній пам'яті залишився лише образ діди́ча, що загаснув від ран, отриманих у заморських битвах.

Художник-самоук намалював хрестоносця на надбрамній блясі. Образ *pio cavaliere*, створений уявою маляра, являв щось подібне до ярмаркової ляльки, котру запхали до бляшаної лійки, приробивши до неї меча та щита.

Кожного разу, проїжджаючи під вивіскою, Празмівський не минав увагою це мальовидло.

І тепер він кивнув на бляху, підморгнув Мошковському:

— Маю, друже Павче, до тебе неабияку пропозицію.

— Невже, — насторожився компаньйон.

— Якщо тобі вдасться *prendre d'assaut*² хазяйську доньку, я власною рукою перемалюю цю вивіску. Зроблю товстунові подарунок.

— Вона тобі очі муляє?

— Вона потворна.

— Хазяйська донька?

— Вивіска.

— Донька теж не на мій смак.

---

¹ *Pio cavaliere* — благочестивий лицар (італ.).

² *Prendre d'assaut* — взяти штурмом (франц.).

— А ще я візьму на себе витрати на римських куртизанок.

— Сам казав, що...

— *Всі* грішні витрати.

Павлові не вийшло відповісти. Тієї миті, коли коча порівнялася з трактирним рундуком, там виникла огрядна фігура Бруско — власника господи. Янко не встиг залишити козлів, а черевань вже був поряд.

— Новини з Мілану, — заторохтів він, кумедно вивертаючи товсті губи. — Там, кажуть, страшне що робиться. Все погано. Дуже-дуже погано. Так погано, сеньйори, що язик не повертається про таке говорити. Справджуються найгірші підозри. Все-все як тринадцять років тому.

— Чума? — з обличчя Пражмовського сповзла веселість.

— Кажуть, що то вона, Чорна смерть, карбункульна моровиця, — потрійне підборіддя трактирника вібривало, брови вигнулися «дашком». — Сеньйоре Ніколо, сеньйоре Паоло, *giuro su mia madre*¹, вам тепер не варто залишати землі Республіки².

Шляхтичі залишили кочу й рушили до трактиру. Черевань біг за ними, не перестаючи торохтіти про страхи минулої епідемії, про *Diavolo di Porta Romana*³ та інші жахи.

Утрюх вони пройшли коридором до внутрішнього дворика, що його Бруско іменував атріумом. Тут, під

---

¹ *Giuro su mia madre* — матір'ю присягаю (*итал.*).

² Мається на увазі Генуезька республіка (див. «Посторінкові знання...» в кінці тому).

³ Мова йде про маркіза Людовіко Ачербі, якого обивателі звинувачували в епідемії Міланської чуми 1630 р. (див. «Посторінкові знання...»).

шкіряними тентами стояли довгі столи і лави, де накривали постояльцям.

За найдовшим із столів обідала компанія кліриків. Із двома з її числа — французькими прелатами, що прямували до Риму, — компаньйони познайомилися ще два дні тому. Третій, як вони зрозуміли, щойно прибув.

Перед ним поставили пузатий глек, чашку з олією та полумисок з коржиками і сиром. Привітальний обідець для подорожнього, котрий щойно прибув до «*Rio cavaliere*».

Обличчя нового постояльца було з тих, що мимовільно притягують погляди. Йому було ще далеко до старості. Від його темних очей і кутиків губ розходилися дрібні зморшки. Й над усім тим панувало високе чоло. Як і його співрозмовники, високочолий одягнувся в темно-сіру сутану без кайми і атласного поясу. Лише дорогі агатові чотки з золотою «сливкою» натякали стороннім, що перед ними не пересічний клірик.

Один з священників, якого шляхтичі вже знали як мос'є Піріуса, апостольського протонотарія, запросив їх до столу й представив високочолу. Той виявився *monseigneur*'ом Кільє, камергером *extra Urbem* Його Святості¹.

— Це молоді сармати з найблагородніших сімей свого народу, Ніколас і Паоло, — мовив Піріус, коли шляхтичі наблизилися до камергера.

Пражмовський прихилив коліно, але мос'є Кільє спритно схопив магнатського сина на оберем й поставив просто перед собою.

---

¹ *Extra Urbem* — поза Містом (Римом), *лат.* Стара (до 1968 р.) формула для почесних титулів представників вищого католицького кліру, що не входять до Папської курії.

— Ми не в храмі, — він показав на лаву. — Прошу юних шевальє переломити хліба і вкусити дарів денних зі смиреними слугами Господа нашого.

Не встигли вони присісти, як Бруско підбіг з кришталевиими бокалами та здоровенною гарячою хлібиною.

— *Un minuto!* — запевнив черевань віддихуючись. — Перепілки вже славно підсмажилися, але ще мають здружитися з добрим лігурійським вином та спеціями.

— Ти додаєш до маринаду кориці? — поцікавився в Бруско Піріус.

— О ні, *monsignore*, в жодному разі, — обличчя товстуна аж затряслося від енергійного заперечення. — Лише гірських трав й трошки-трошки духмяного перцю. А кориця знищила б смак піджарки. Ви ж розумієте, що найважливіше тут — смак піджарки.

— Тут добре готують, — звернувся Піріус до Кільє французькою. — Моя печія поки що спить.

— Це важливо, надзвичайно важливо, — так само французькою відповів папський камергер. — В придорожніх забігайлівках рідко коли зустрінеш правильне приготування.

Він підвів очі на Бруско, всміхнувся трактирникові як найліпшому другові й вже італійською попросив:

— Принеси ще коржиків. Мені сподобалася начинка.

— Все чого забажаєте, святий отче, — черевань підібрав довгого фартуха й помчав виконувати замовлення.

Кільє перевів погляд на Павла:

— Ви прямуєте до Риму?

— Так.

— Подивитися на велич Вічного міста?

— Якщо буде на те воля Божа, хотіли би помолитися на святих гробах.

ЗМІСТ

Частина I	
Nigrum salis. Травень 1643	3
Частина II	
Homo senex. Літо 1651	185
Частина III	
Sediment. Весна 1671	309
Посторінкові знання, упорядковані автором	489